

DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)

den 10 april 2003 *

I mål C-276/01,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Amtsgericht Schleswig (Tyskland), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mot

Joachim Steffensen,

angående tolkningen av artikel 7.1 andra stycket i rådets direktiv 89/397/EEG av den 14 juni 1989 om offentlig kontroll av livsmedel (EGT L 186, s. 23, svensk specialutgåva, område 13, volym 19, s. 47),

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden M. Wathelet samt domarna C.W.A. Timmermans (referent), P. Jann, S. von Bahr och A. Rosas,

generaladvokat: C. Stix-Hackl,

justitiesekreterare: avdelningsdirektören M.-F. Contet,

* Rättegångsspråk: tyska.

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- Tysklands regering, genom W.-D. Plessing och A. Dittrich, båda i egenskap av ombud,
- Danmarks regering, genom J. Bering Liisberg, i egenskap av ombud,
- Italiens regering, genom U. Leanza, i egenskap av ombud, biträdd av M. Fiorilli, avvocato dello Stato,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom J. Sack, i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 12 september 2002 av: J. Steffensen, företrädd av M. Grube, Rechtsanwalt, Danmarks regering, företrädd av J. Bering Liisberg, och kommissionen, företrädd av J. Sack,

och efter att den 22 oktober 2002 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Amtsgericht Schleswig har, genom beslut av den 5 juli 2001 som inkom till domstolen den 13 juli samma år, i enlighet med artikel 234 EG ställt två frågor om tolkningen av artikel 7.1 andra stycket i rådets direktiv 89/397/EEG av den 14 juni 1989 om offentlig kontroll av livsmedel (EGT L 186, s. 23, svensk specialutgåva, område 13, volym 19, s. 47, nedan kallat direktivet).
- 2 Frågorna har uppkommit inom ramen för ett överklagande från Joachim Steffensen av ett beslut från Kreis Schleswig-Flensburg — Bußgeldstelle (distriktet Schleswig- Flensburg — böteskontoret), enligt vilket han åläggs böter på grund av att han salufört livsmedel i strid med vissa bestämmelser i Lebensmittel- und Bedarfsgegenständegesetz av den 15 augusti 1974 (tysk lag om livsmedel och andra basvaror, BGBl. 1974 I, s. 1945, i dess ändrade lydelse, nedan kallad LMBG).

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

- 3 Av de fyra första skälen i direktivet framgår att direktivet syftar till att harmonisera de allmänna principer som styr genomförandet av den offentliga

kontrollen av livsmedel och att göra denna kontroll mer effektiv för att skydda konsumenternas hälsa och ekonomiska intressen.

- 4 Enligt tionde skälet i direktivet "... måste [kontroller] utföras på det mest effektiva sättet".

- 5 I trettonde skälet i direktivet anges följande:

"Företag bör visserligen å ena sidan inte ha rätt att motsätta sig kontroll medan å andra sidan deras legitima rättigheter måste upprätthållas, i synnerhet... rätten att överklaga."

- 6 I artikel 4.3 i direktivet föreskrivs följande:

"Kontrollerna skall omfatta alla stadier av produktion, tillverkning, import till gemenskapen, bearbetning, förvaring, transport, distribution och handel."

7 I artikel 6.1 d i direktivet föreskrivs följande:

”Inspektionerna skall omfatta

...

d) färdigvaror”.

8 I artikel 7.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Prover på de produkter som räknas upp i artikel 6.1 b—f får tas för analys.

Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som krävs för att säkerställa att de som blir föremål för inspektion har möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium.”

9 I artikel 12.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att de fysiska och juridiska personer som berörs av en kontroll har rätt att överklaga åtgärder som vidtagits av ansvarig myndighet i samband med kontrollen.”

De nationella bestämmelserna

- 10 I 17 § första stycket punkt 2 b LMBG föreskrivs följande:

”Det är förbjudet att utan tillräcklig märkning yrkesmässigt saluföra livsmedel som innehållsmässigt avviker från handelssedvänja och vars värde, i synnerhet näringsvärde eller bruksvärde, eller användbarhet är begränsad på ett icke försumbart sätt.”

- 11 I 42 § LMBG föreskrivs följande:

”1) I den utsträckning det är nödvändigt för genomförandet av bestämmelserna om handel med varor som avses i denna lag, är inspektörer och polistjänstemän behöriga att mot mottagningsbevis enligt eget urval för undersökning kräva uttagning av eller själva ta ut prover. En del av provet eller, om provet inte alls eller inte utan att det skulle innebära fara för undersökningsändamålet går att indela i delar av samma beskaffenhet, en annan del av samma sort och från samma tillverkare som den vara som tagits som prov skall lämnas kvar. Ett prov behöver inte lämnas kvar om tillverkaren förklarar sig avstå från detta.

2) Kvarlämnade prover skall förslutas eller förseglas av myndigheten. De skall förses med datum för provtagningen och med datum efter vars utgång förslutningen eller förseglingen skall anses ha upphört.

3) För prover tagna inom ramen för den offentliga kontrollen enligt denna lag skall skadestånd i princip inte utgå. Om det annars skulle vara oskäligt skall i särskilda fall skadestånd utgå med ett belopp motsvarande högst försäljningspriset.

4) Befogenheten att ta prover omfattar produkter i lagens mening som försäljs på marknader, gator eller i resande verksamhet eller som är under transport innan de ges till konsumenten.”

12 I 52 § första stycket punkt 9 LMBG föreskrivs följande:

”Den som i strid med 17 § första stycket punkterna 1 eller 2 saluför livsmedel utan tillräcklig märkning döms till fängelse i högst ett år eller till böter.”

13 I 53 § första stycket LMBG föreskrivs följande:

”Den som av oaktsamhet begår en av de i 52 § första stycket punkterna 2—11 eller andra stycket angivna gärningarna gör sig skyldig till en förseelse...”

Twisten vid den nationella domstolen

- 14 Bolaget Böklunder Plumrose GmbH & Co. KG (nedan kallat Plumrose) tillverkar korv från kalvkött och griskött med benämningen "Bockwurstchen", som saluförs i detaljhandeln i glasburkar med hermetiskt tillslutna metallock.
- 15 Joachim Steffensen arbetar vid Plumrose och är ansvarig för produktionskontrollen inom detta bolag.
- 16 Den 6 maj och den 4 juni 1997, den 9 december 1998 samt den 1 februari, den 25 februari och den 25 mars 1999, tog de tyska administrativa myndigheterna prover hos detaljhandlarna på varor som tillverkats av Plumrose.
- 17 Vid var och en av dessa provtagningar lämnades ett extraprov kvar hos den berörda detaljhandlaren. Varken Joachim Steffensen eller Plumrose erhöll emellertid sådana prover.
- 18 Den nationella domstolen har angett att den inte känner till om de berörda detaljhandlarna informerade Plumrose och Joachim Steffensen om att proven hade tagits, och att den inte kunnat fastställa om de systematiskt underrättades om analysresultatet av proverna i så god tid att de hade möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium.

- 19 Proverna analyserades av laboratorier som i sina slutsatser systematiskt ifrågasatte deras kvalitet med hänsyn till den tyska livsmedelslagstiftningen.
- 20 Laboratorierna grundade särskilt sin kritik på den omständigheten att varorna i fråga deklarerats som korvar av kalvkött och griskött med benämningen "Landbockwürste", eller liknande varor. Mot bakgrund av denna benämning borde varorna inordnas i kategorin varor av standardkvalitet.
- 21 Enligt analysresultaten var nämnda varor emellertid i själva verket av sämre kvalitet i den mening som avses i punkt 2.18 i den tyska livsmedelslagstiftningen, eftersom även kokkorv som förädlats ytterligare en gång, varav en del med skinn, hade ingått i tillverkningen av dem.
- 22 Genom administrativt beslut av den 13 september 2000 ålade Kreis Schleswig-Flensburg — Bußgeldstelle Joachim Steffensen böter på 500 DEM för åsidosättande av 17 § första stycket punkt 2 b, 52 § första stycket punkt 9 och 53 § första stycket LMBG, med stöd av den omständigheten att Joachim Steffensen, i egenskap av anställd vid Plumrose och ansvarig för produktionskontrollen, genom överträdelser i flera fall till följd av oaktsamhet tillåtit att de ifrågavarande varorna salufördes utan tillräcklig märkning.
- 23 Joachim Steffensen överklagade detta administrativa beslut vid Amtsgericht Schleswig.

- 24 Den nationella domstolen anser att det i 42 § LMBG inte i tillräcklig grad tas hänsyn till de fall då provtagning, liksom i målet vid den nationella domstolen, har gjorts hos detaljhandlare.
- 25 Den nationella domstolen har på grundval av de uppgifter som den förfogar över konstaterat att de livsmedelsprover som lämnas kvar hos detaljhandlare i allmänhet endast hålls kvar där en månad och att tillverkarna, om de tyska myndigheterna inte informerar dem om dessa prover omedelbart efter att de tagits, inte längre kan begära utlåtande från annat laboratorium för det fall att kvaliteten på dessa livsmedel skulle ifrågasättas av myndigheterna.
- 26 Mot denna bakgrund vill den nationella domstolen få klarhet i om tillverkarna enligt artikel 7.1 i direktivet har rätt att begära utlåtande från annat laboratorium och — om denna fråga besvaras jakande — huruvida ett åsidosättande av denna rätt medför ett förbud mot att använda resultaten i de utlåtanden som initierats av de behöriga myndigheterna i en medlemsstat.

Tolkningsfrågorna

- 27 Mot bakgrund av dessa överväganden har Amtsgericht Schleswig beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1) Skall artikel 7.1 i rådets direktiv 89/397/EEG av den 14 juni 1989 om offentlig kontroll av livsmedel tolkas så, att tillverkaren av en vara har en direkt tillämplig rätt att begära utlåtande från annat laboratorium om

statliga myndigheter från tillverkarens vara i detaljhandeln tar ett prov för analys och detta prov får anmärkningar med hänsyn till livsmedelslagstiftningen?

2) För det fall den första frågan besvaras jakande:

Skall artikel 7.1 i ovannämnda direktiv tolkas så, att den medför ett gemenskapsrättsligt förbud mot att använda resultaten i utlåtanden som är grundade på statligt initierade provtagningar, om tillverkaren av den vara som har fått anmärkningar i utlåtandet inte har fått möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium?”

Den första frågan

- 28 Den nationella domstolen har ställt den första tolkningsfrågan för att få klarhet i om artikel 7.1 andra stycket i direktivet skall tolkas så, att en tillverkare med stöd av denna bestämmelse gentemot behöriga myndigheter i en medlemsstat kan göra gällande en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, då tillverkarens varor har fått anmärkningar, med hänsyn till de nationella bestämmelserna om livsmedel, av nämnda myndigheter på grundval av en analys av prover på nämnda varor som tagits hos detaljhandlare.

Yttranden som har inkommit till domstolen

- 29 Joachim Steffensen har gjort gällande att det i artikel 7.1 andra stycket i direktivet föreskrivs att tillverkaren har rätt att begära utlåtande från annat laboratorium. Denna rättighet säkerställs emellertid inte i 42 § punkt 1 LMBG i

sådana fall som det i målet vid den nationella domstolen. I sådana fall riskerar tillverkaren nämligen sanktionsåtgärder, trots att han inte fått kännedom om provtagningen och kvarlämnandet av prover hos en detaljhandlare och han vid den tidpunkt då han informeras om resultaten av analyserna av dessa prover inte längre kan utöva sin rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, eftersom de prover som hade lämnats kvar inte längre existerar.

- 30 Den tyska regeringen har gjort gällande att artikel 7.1 andra stycket i direktivet har införlivats korrekt med den tyska lagstiftningen och att, som en följd härav, rätten till en möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium följer av denna lagstiftning och inte kan grundas på direktivet som en direkt tillämplig rätt. Enligt denna regering ges i 42 § punkt 1 LMBG en möjlighet för den som blir föremål för inspektion, vilket är tillverkaren i målet vid den nationella domstolen, att begära utlåtande från annat laboratorium. Denna artikel grundar sig på principen att tillverkaren informeras av detaljhandlaren om provtagningen och om kvarhållandet av ett extraprov. En sådan informationsskyldighet omfattas av avtalsförhållandet mellan tillverkaren och dennes återförsäljare.
- 31 Den tyska regeringen har dels gjort gällande att även om det i artikel 7.1 andra stycket i direktivet föreskrivs en "möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium", innehåller denna bestämmelse en ovillkorlig möjlighet enbart för de som blir föremål för inspektion, däribland tillverkarna, att bestämma om de vill begära utlåtande från annat laboratorium. Denna tolkning bekräftas av artikel 12 i direktivet, som innebär att de som blir föremål för inspektion fritt skall kunna bestämma om de vill anmärka på analysresultaten inom ramen för ett överklagande enligt denna artikel.
- 32 Den danska regeringen har föreslagit att frågan skall besvaras nekande. Den har i detta avseende för det första gjort gällande att begreppet "den som blir föremål för inspektion", i artikel 7.1 andra stycket i direktivet, skall begränsas till aktörer hos vilka det tagits prover — i målet vid den nationella domstolen är det fråga om detaljhandlare — och att det således utesluter aktörer i andra led i handelskedjan, såsom tillverkaren i målet vid den nationella domstolen.

- 33 För det andra har denna regering gjort gällande att artikel 7.1 andra stycket i direktivet under alla omständigheter, i den mån det häri föreskrivs att medlemsstaterna skall vidta "de åtgärder som krävs", inte är tillräckligt klar, precis och ovillkorlig för att ge tillverkaren en direkt tillämplig rätt att bli informerad, av de behöriga nationella myndigheterna, om prover som tagits av dess produkter i detaljhandelsledet. De nationella bestämmelserna i fråga är förenliga med direktivet, eftersom det står de tillverkare som vill bli informerade fritt att ingå avtal i detta syfte med aktörerna i senare handelsled.
- 34 Den italienska regeringen har gjort gällande att artikel 7.1 andra stycket i direktivet syftar till att garantera livsmedelskontrollernas kontradiktoriska karaktär och således en rätt till försvar för den som är misstänkt för en överträdelse av gemenskapsrätten. Enligt denna regering skulle en sådan garanti saknas om den som var misstänkt för en överträdelse inte var närvarande vid provtagningstillfället eller inte informerades om provtagningen och om den plats där extraprovet förvarades.
- 35 Kommissionen har gjort gällande att de som blir föremål för inspektion ges en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium särskilt enligt trettonde skälet i direktivet, i vilket det uttryckligen nämns att företagens legitima rättigheter, i synnerhet rätten att överklaga enligt artikel 12.1 i direktivet, måste upprätthållas.
- 36 Ordet "möjlighet" i artikel 7.1 andra stycket i direktivet hindrar inte att en sådan rättighet ges. Det visar emellertid att denna rätt inte är absolut och att den normalt endast åberopas om slutsatserna i ett utlåtande från ett annat laboratorium kan användas för att försvara den som blivit föremål för inspektion, vilket inte är fallet om ett utlåtande från ett annat laboratorium inte gör det möjligt att anmärka på analysresultaten.

- 37 Kommissionen har tillagt att tillverkarens rätt att begära utlåtande från annat laboratorium i målet vid den nationella domstolen inte har iakttagits med beaktande av den tid som förflutit mellan provtagningarna och underrättelsen om analysresultaten. Således har myndigheterna även åsidosatt rätten för den som blir föremål för inspektion att överklaga enligt artikel 12.1 i direktivet, vilken rätt förutsätter att denne fullt ut kan göra gällande sina rättigheter vid överklagandet.

Domstolens svar

- 38 Det bör erinras om att enligt fast rättspraxis har enskilda, i alla de fall då bestämmelserna i ett direktiv med avseende på innehållet framstår som ovillkorliga och tillräckligt precisa, rätt att åberopa dem inför den nationella domstolen gentemot staten, dels då direktivet inte har införlivats med den nationella rätten inom tidsfristen, dels då det inte har införlivats på ett korrekt sätt (se bland annat domstolens dom av den 11 juli 2002 i mål C-62/00, Marks & Spencer, REG 2002, s. I-6325, punkt 25, och där angiven rättspraxis).
- 39 Mot bakgrund av denna rättspraxis skall domstolen pröva den tyska regeringens påstående att artikel 7.1 andra stycket i direktivet inte ger upphov till en direkt tillämplig rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, eftersom denna bestämmelse införlivats korrekt med den tyska lagstiftningen genom 42 § punkt 1 LMBG.
- 40 Domstolen konstaterar i detta avseende att den nationella domstolen är osäker på huruvida 42 § punkt 1 LMBG utgör ett korrekt införlivande av artikel 7.1 andra stycket i direktivet.

- 41 Under dessa omständigheter skall domstolen undersöka om artikel 7.1 andra stycket i direktivet, i enlighet med den rättspraxis som avses i punkt 38 i förevarande dom, med hänsyn till dess innehåll är ovillkorlig och tillräckligt precis för att kunna åberopas vid den nationella domstolen gentemot staten som stöd för en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium.
- 42 Domstolen erinrar i detta avseende om att det redan av rubriken till denna bestämmelse framgår att varje medlemsstat är skyldig att ge aktören i fråga rätten att begära utlåtande från annat laboratorium. Detta framgår ännu tydligare av de språkversioner i vilka det nämns en skyldighet för medlemsstaterna att säkerställa en möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium, såsom de danska, spanska, franska, italienska, portugisiska och engelska versionerna.
- 43 För övrigt hindrar inte ordet ”möjlighet” som används i artikel 7.1 andra stycket i direktivet att det finns en rätt enligt denna bestämmelse att begära utlåtande från annat laboratorium.
- 44 Detta ord visar, vilket den tyska regeringen och kommissionen har påpekat, att ett utlåtande från annat laboratorium inte inhämtas automatiskt, men att den som blir föremål för inspektion under alla omständigheter skall kunna välja mellan att begära eller att inte begära utlåtande.
- 45 Tolkningen enligt vilken det i artikel 7.1 andra stycket i direktivet ges en ovillkorlig rätt att begära utlåtande från annat laboratorium bekräftas dessutom av det samband som finns mellan denna bestämmelse och artikel 12.1 i direktivet. Vid en jämförelse mellan dessa bestämmelser samt trettonde skälet i direktivet framgår att utlåtandet från annat laboratorium syftar till att skydda de berörda aktörernas legitima rättigheter och särskilt deras rätt att överklaga kontrollåtgärderna.

- 46 Denna tolkning påverkas inte heller av den omständigheten att medlemsstaterna enligt artikel 7.1 andra stycket i direktivet åläggs en skyldighet att vidta "de åtgärder som krävs" för att säkerställa att de som blir föremål för inspektion har möjlighet att begära utlåtande från annat laboratorium. Genomförandet av denna skyldighet innebär visserligen att medlemsstaterna skall fastställa närmare bestämmelser för utövande av denna rättighet, men dessa bestämmelser skall under alla omständigheter garantera att direktivet tillämpas fullt ut, det vill säga i förevarande fall säkerställa rätten att begära utlåtande från annat laboratorium.
- 47 Därefter skall den danska regeringens argument prövas, enligt vilket den personkrets på vilken artikel 7.1 andra stycket i direktivet är tillämplig endast omfattar aktörer hos vilka kontroll skett — i målet vid den nationella domstolen är det fråga om detaljhandlare — och således inte omfattar aktörer i andra handelsled, såsom den tillverkare som är i fråga i målet vid den nationella domstolen.
- 48 Domstolen erinrar i detta avseende, med hänvisning till punkt 45 i förevarande dom, om att utlåtandet från annat laboratorium syftar till att skydda aktörernas legitima rättigheter och särskilt deras rätt att överklaga kontrollåtgärderna.
- 49 I en sådan situation som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, i vilken en tillverkare ålagts böter på grundval av resultat av analys av prover som tagits hos detaljhandlare, skall tillverkaren anses vara en person som blir föremål för inspektion i den mening som avses i artikel 7.1 andra stycket i direktivet, och således ingår i den personkrets på vilken denna bestämmelse är tillämplig. Om så inte var fallet, skulle utövandet av den rätt att överklaga som tillverkaren uttryckligen ges i direktivet direkt påverkas.
- 50 I detta avseende framgår det av vad den nationella domstolen fastslagit att det i målet vid den nationella domstolen inte visats att Plumrose hade informerats av

de tyska administrativa myndigheterna om provtagningarna av dess varor hos detaljhandlarna och om kvarlämnandet hos dem av en del av proverna. I ett sådant mål som det vid den nationella domstolen utgör emellertid denna information ett nödvändigt villkor för att garantera tillverkaren att han faktiskt kan utöva sin rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, och inte endast ett sätt att utöva denna rätt som omfattas av det utrymme för skönsmässig bedömning som medlemsstaterna har vid införlivandet av artikel 7.1 andra stycket i direktivet.

51 Det argument som framförts av den tyska och den danska regeringen, enligt vilket en sådan informationsskyldighet omfattas av avtalsförhållandet mellan tillverkaren och detaljhandlarna, kan således inte godtas. Om rätten att begära ett utlåtande från annat laboratorium förutsatte att det fanns en avtalsförpliktelse, skulle inte denna rätt garanteras, vilket krävs enligt direktivet.

52 Mot bakgrund av det ovan anförda skall den första tolkningsfrågan besvaras på så sätt att artikel 7.1 andra stycket i direktivet skall tolkas så, att en tillverkare med stöd av denna bestämmelse gentemot behöriga myndigheter i en medlemsstat kan göra gällande en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, då tillverkarens varor har fått anmärkningar med hänsyn till de nationella bestämmelserna om livsmedel av nämnda myndigheter på grundval av en analys av prover på nämnda varor som tagits hos detaljhandlare.

Den andra frågan

53 Den nationella domstolen har ställt den andra tolkningsfrågan för att få klarhet i om en nationell domstol, vid vilken det väckts en talan som den som är i fråga vid den nationella domstolen, är skyldig att inte beakta resultaten av analyserna av de

prover som tagits av en tillverkares varor som bevis för att tillverkaren åsidosatt en medlemsstats nationella bestämmelser om livsmedel, då tillverkaren inte har kunnat utöva sin rätt att begära utlåtande från annat laboratorium enligt artikel 7.1 andra stycket i direktivet.

Yttranden som har inkommit till domstolen

- 54 Joachim Steffensen har gjort gällande att det särskilt framgår av den grundläggande rätten till en opartisk rättegång och av principen om jämlikhet i medel som följer av denna, att resultaten av analyserna av livsmedelsprover mot vilka, såsom i målet vid den nationella domstolen, det inte har kunnat riktas anmärkningar genom ett utlåtande från annat laboratorium, inte kan användas som bevis.
- 55 Den tyska regeringen har gjort gällande att frågan huruvida ett sådant bevis inte skall beaktas om det har erhållits i strid med gällande bestämmelser är en processuell fråga som inte regleras i gemenskapsrätten och som således omfattas av den nationella rätten, med förbehåll för gemenskapsprinciperna om likvärdighet och effektivitet.
- 56 Enligt denna regering föreskrivs inte i tysk rätt, i ett sådant fall som det som är i fråga vid den nationella domstolen, något allmänt förbud mot att tillåta ett bevis som erhållits till följd av ett administrativt förfarande i strid med gällande bestämmelser. De tyska processrättsliga principerna, särskilt officialprincipen och principen om fri bevisvärdering, gör det möjligt att bestrida felaktiga analysresultat. Dessa nationella principer strider inte heller mot de gemenskapsrättsliga principerna om likvärdighet och effektivitet.

- 57 Den danska regeringen har även gjort gällande att det inte följer av de grundläggande rättigheterna, såsom rätten till en opartisk rättegång, att bevis som erhållits i strid med gällande bestämmelser inte skall beaktas enligt direktivet eller gemenskapsrätten i allmänhet. För övrigt är enligt denna regering den grundläggande rätten till en opartisk rättegång inte aktuell i målet vid den nationella domstolen, eftersom det är fråga om en administrativ åtgärd och inte ett domstolsförfarande. Dessutom kan den kontradiktoriska principen iakttagas i förevarande mål även om det saknas utlåtande från annat laboratorium.
- 58 Kommissionen har gjort gällande att ett absolut förbud mot att använda analysresultat som inte har kunnat bli föremål för utlåtande från annat laboratorium varken följer av direktivet eller av de grundläggande rättigheter som garanteras i gemenskapsrätten.
- 59 Denna bedömning bekräftas av användningen av ordet ”möjlighet” i artikel 7.1 andra stycket i direktivet, som visar att det inte alltid måste vara möjligt att få ett utlåtande från annat laboratorium utan bara i sådana fall då det kan visa sig meningsfullt för att försvara rättigheterna för den som blir föremål för inspektion. Kommissionen delar dessutom den danska regeringens uppfattning enligt vilken den grundläggande rätten till en opartisk rättegång inte är aktuell i målet vid den nationella domstolen, eftersom det är fråga om en administrativ åtgärd och inte ett domstolsförfarande.

Domstolens svar

- 60 Såsom den tyska regeringen har påpekat framgår det av domstolens fasta rättspraxis att det i avsaknad av gemenskapsrättsliga föreskrifter på området i varje medlemsstats rättsordning skall anges vilka domstolar som är behöriga och vilka förfaranden för att väcka talan som är avsedda att tillvarata rättigheter som för enskilda följer av gemenskapsrättens direkta effekt. Dessa förfaranden får

emellertid varken vara mindre förmånliga än dem som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller göra det i praktiken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen) (se bland annat dom av den 20 september 2001 i mål C-453/99, *Courage och Crehan*, REG 2001, s. I-6297, punkt 29, och av den 24 september 2002 i mål C-255/00, *Grundig Italiana*, REG 2002, s. I-8003, punkt 33).

- 61 Den andra frågan syftar till att få klarhet i om resultaten i analyserna av livsmedelsprover, då de inte kunnat bli föremål för en begäran om utlåtande från annat laboratorium i strid med artikel 7.1 andra stycket i direktivet, ändå kan godtas som bevis inom ramen för ett överklagande vid en nationell domstol av ett administrativt beslut som uteslutande, eller åtminstone huvudsakligen, grundar sig på dessa resultat.
- 62 Det är för det första ostridigt att frågan om godtagande av bevis i ett sådant förfarande som beskrivs i föregående punkt inte regleras i gemenskapsrätten.
- 63 Av detta följer att detta område i princip omfattas av den tillämpliga nationella rätten, med förbehåll för att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iakttas i den mening som avses i domstolens rättspraxis som domstolen har erinrat om i punkt 60 i förevarande dom.
- 64 Domstolen skall således undersöka om nationella bestämmelser såsom den tyska lagstiftningen om bevisning som beskrivs i punkt 56 i förevarande mål, är förenliga med de ovannämnda gemenskapsprinciperna om likvärdighet och effektivitet.

- 65 I detta avseende konstaterar domstolen att det inte finns något i handlingarna i målet som gör det möjligt att ifrågasätta att dessa tyska lagbestämmelser är förenliga med likvärdighetsprincipen. Det ankommer emellertid på den nationella domstolen att kontrollera denna fråga mot bakgrund av alla uppgifter om omständigheterna i målet och om relevanta bestämmelser som den förfogar över, i syfte att säkerställa iakttagandet av denna princip.
- 66 Vad beträffar effektivitetsprincipen erinrar domstolen om att varje fall, i vilket frågan gäller huruvida en nationell förfarandebestämmelse gör det omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa gemenskapsrätten, måste bedömas med beaktande av denna bestämmelses betydelse inom förfarandet i dess helhet, dess förlopp och särdrag vid de olika nationella domstolarna. Ur denna synvinkel finns det anledning att i förekommande fall beakta de principer som det nationella rättsväsendet bygger på, som till exempel skyddet för rätten till försvar, principen om rättssäkerhet och principen om förfarandets riktiga förlopp (se domstolens dom av den 14 december 1995 i mål C-312/93, Peterbroeck, REG 1995, s. I-4599, punkt 14).
- 67 Den tyska processrättsliga bestämmelsen enligt vilken bevis, såsom analysresultat, som erhållits genom ett felaktigt administrativt förfarande i allmänhet kan godtas vid ett senare överklagande låter sig, enligt den tyska regeringen, förklaras av att det i tysk rätt förekommer vissa grundläggande principer, särskilt officialprincipen och principen om fri bevisvärdering, som gör det möjligt att faktiskt ifrågasätta bevisningens riktighet.
- 68 I målet vid den nationella domstolen ankommer det på den nationella domstolen att mot bakgrund av alla uppgifter om omständigheterna i målet och om relevanta bestämmelser som den förfogar över pröva om bestämmelserna i tysk rätt om bevisning gör det möjligt att faktiskt beakta ett åsidosättande av rätten att begära utlåtande från annat laboratorium på så sätt att tillämpningen av dessa bestämmelser i målet vid den nationella domstolen inte kan anses omöjliggöra eller göra det orimligt svårt att komma i åtnjutande av de garantier som ges enligt denna rätt att begära utlåtande från annat laboratorium.

- 69 För det andra erinrar domstolen om att det av fast rättspraxis följer att de grundläggande rättigheterna utgör en integrerad del av de allmänna rättsprinciper som domstolen skall säkerställa iakttagandet av (se bland annat dom av den 13 juli 1989 i mål 5/88, Wachauf, REG 1989, s. 2609, punkt 17, av den 6 mars 2001 i mål C-274/99 P, Connolly mot kommissionen, REG 2001, s. I-1611, punkt 37, och av den 22 oktober 2002 i mål C-94/00, Roquette Frères, REG 2002, s. I-9011, punkt 23).
- 70 Det framgår av domstolens rättspraxis att domstolen, när nationella bestämmelser omfattas av gemenskapsrättens tillämpningsområde och när förhandsavgörande har begärts, skall tillhandahålla samtliga tolkningsdata som är nödvändiga för att den nationella domstolen skall kunna avgöra huruvida dessa bestämmelser är förenliga med de grundläggande rättigheter vilkas iakttagande domstolen skall säkerställa, såsom de framgår i synnerhet av Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan kallad Europakonventionen) (se bland annat dom av den 29 maj 1997 i mål C-299/95, Kremzow, REG 1997, s. I-2629, punkt 15, och domen i det ovannämnda målet Roquette Frères, punkt 25).
- 71 Eftersom det i förevarande fall är fråga om iakttagandet av en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium som garanteras av gemenskapsrätten, och de följder som ett åsidosättande av denna rätt kan ha för frågan huruvida ett bevis kan godtas inom ramen för ett sådant överklagande som det som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, omfattas de nationella bestämmelser som är tillämpliga i fråga om bevisning av tillämpningsområdet för gemenskapsrätten. Följaktligen krävs att dessa bestämmelser skall uppfylla de krav som följer av de grundläggande rättigheterna.
- 72 Domstolen skall i förevarande mål närmare bestämt beakta rätten till en opartisk rättegång vid en domstol, såsom den framgår av artikel 6.1 i Europakonventionen och såsom den tolkats av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

- 73 Inledningsvis skall domstolen pröva den danska regeringens och kommissionens argument, enligt vilket rätten till en opartisk rättegång och följderna härav inte är aktuella i målet vid den nationella domstolen, eftersom den fråga som ställts avser en administrativ åtgärd och inte ett domstolsförfarande.
- 74 Även om det bevis som är i fråga i den nationella domstolen erhöles i ett administrativt förfarande före överklagandet vid den nationella domstolen, konstaterar domstolen att den särskilda fråga som den nationella domstolen ställt avser huruvida detta bevis kan godtas i ett mål som är anhängigt vid denna domstol. Det är uppenbart att denna fråga avser frågan huruvida ett bevis kan godtas inom ramen för ett domstolsförfarande i den mening som avses i artikel 6.1 i Europakonventionen.
- 75 Domstolen påpekar därefter att det av rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna framgår att artikel 6.1 i Europakonventionen inte innehåller bestämmelser om bevis som sådana och att det därför inte principiellt och taget ur sitt sammanhang (*in abstracto*) kan fastställas att ett mottaget bevis inte skall beaktas. Enligt denna rättspraxis ankommer det på den nationella domstolen att värdera den bevisning som den erhållit och bedöma hur relevant den bevisning är som en part vill lägga fram (se Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, dom av den 18 mars 1997 i målet Mantovanelli mot Frankrike, *Recueil des arrêts et décisions*, 1997-II, §§ 33 och 34, och av den 25 mars 1999 i målet Pélissier och Sassi mot Frankrike, *Recueil des arrêts et décisions*, 1999-II, § 45).
- 76 Enligt samma rättspraxis avser emellertid den kontroll som Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna utövar enligt artikel 6.1 i Europakonventionen av huruvida ett förfarande är opartiskt — varvid det huvudsakligen

krävs att parterna kan delta på ett lämpligt sätt i förfarandet vid domstolen — förfarandet i dess helhet, däri inbegripet bevisupptagning.

- 77 Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har fastslagit att det, då de berörda parterna har rätt att vid den nationella domstolen yttra sig över ett bevis, skall vara fråga om en verklig möjlighet att effektivt kommentera detta bevis för att förfarandet skall bedömas ha en sådan opartisk karaktär som krävs enligt artikel 6.1 i Europakonventionen. Det är nödvändigt att i detta avseende göra en kontroll, särskilt då beviset härrör från ett tekniskt område om vilket domarna saknar kunskap och då det kan påverka domstolens bedömning av omständigheterna på ett avgörande sätt (se domen i det ovannämnda målet *Mantovanelli mot Frankrike*, § 36).
- 78 Det åligger den nationella domstolen att, mot bakgrund av alla uppgifter om omständigheterna i målet och om relevanta bestämmelser som den förfogar över, bedöma om godtagandet som bevismedel av de analysresultat som är i fråga vid den nationella domstolen riskerar att medföra ett åsidosättande av principen om ett kontradiktoriskt förfarande och, som en följd härav, av rätten till en opartisk rättegång. Vid denna bedömning skall den nationella domstolen särskilt kontrollera om det bevis som är i fråga vid den nationella domstolen härrör från ett tekniskt område som domarna inte har någon kunskap om och om detta kan påverka domstolens bedömning av omständigheterna på ett avgörande sätt samt om Joachim Steffensen för det fall det förhåller sig på detta sätt fortfarande har en verklig möjlighet att effektivt kommentera detta bevis.
- 79 Om den nationella domstolen beslutar att godtagandet som bevis av de analysresultat som är i fråga vid den nationella domstolen skulle medföra ett åsidosättande av principen om ett kontradiktoriskt förfarande och, som en följd härav, av rätten till en opartisk rättegång, åligger det denna att för att undvika ett sådant åsidosättande inte beakta dessa resultat som bevis.

- 80 Mot bakgrund av det ovan anförda skall den andra tolkningsfrågan besvaras så, att det ankommer på en nationell domstol, vid vilken det väckts en sådan talan som den som är i fråga vid den nationella domstolen, att mot bakgrund av alla uppgifter om omständigheterna i målet och om relevanta bestämmelser som den förfogar över bedöma om analysresultaten avseende de prover som tagits av en tillverkares varor skall godtas som bevis för att tillverkaren åsidosatt en medlemsstats nationella bestämmelser om livsmedel, då tillverkaren inte har kunnat utöva sin rätt att begära utlåtande från annat laboratorium enligt artikel 7.1 andra stycket i direktivet. I detta avseende åligger det den nationella domstolen att kontrollera att de nationella bestämmelserna avseende bevisning som är tillämpliga inom ramen för en sådan talan inte är mindre förmånliga än dem som avser en talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) och att de inte i praktiken gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen). Dessutom skall den nationella domstolen pröva om det finns anledning att inte beakta ett sådant bevis för att undvika åtgärder som är oförenliga med de grundläggande rättigheterna, särskilt principen om rätt till en opartisk rättegång vid en domstol enligt artikel 6.1 i Europakonventionen.

Rättegångskostnader

- 81 De kostnader som har förorsakats den tyska, den danska och den italienska regeringen liksom kommissionen, vilka har inkommit med yttrande till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

— angående de frågor som genom beslut av den 5 juli 2001 har ställts av
Amtsgericht Schleswig — följande dom:

- 1) Artikel 7.1 andra stycket i rådets direktiv 89/397/EEG av den 14 juni 1989 om offentlig kontroll av livsmedel skall tolkas så, att en tillverkare med stöd av denna bestämmelse gentemot behöriga myndigheter i en medlemsstat kan göra gällande en rätt att begära utlåtande från annat laboratorium, då tillverkarens varor har fått anmärkningar med hänsyn till de nationella bestämmelserna om livsmedel av nämnda myndigheter på grundval av en analys av prover på nämnda varor som tagits hos detaljhandlare.

- 2) Det ankommer på en nationell domstol, vid vilken det väckts en sådan talan som den som är i fråga vid den nationella domstolen, att mot bakgrund av alla uppgifter om omständigheterna i målet och om relevanta bestämmelser som den förfogar över bedöma om analysresultaten avseende de prover som

tagits av en tillverkares varor skall godtas som bevis för att tillverkaren åsidosatt en medlemsstats nationella bestämmelser om livsmedel, då tillverkaren inte har kunnat utöva sin rätt att begära utlåtande från annat laboratorium enligt artikel 7.1 andra stycket i direktivet. I detta avseende åligger det den nationella domstolen att kontrollera att de nationella bestämmelserna avseende bevisning som är tillämpliga inom ramen för en sådan talan inte är mindre förmånliga än dem som avser en talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) och att de inte i praktiken gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen). Dessutom skall den nationella domstolen pröva om det finns anledning att inte beakta ett sådant bevis för att undvika åtgärder som är oförenliga med de grundläggande rättigheterna, särskilt principen om rätt till en opartisk rättegång vid en domstol enligt artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Wathelet

Timmermans

Jann

von Bahr

Rosas

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 10 april 2003.

R. Grass

M. Wathelet

Justitiesekreterare

Ordförande på femte avdelningen